

1. Кухарчук А.М., Лях В.В., Широкова А.Б. Человек и его профессия / А.М. Кухарчук, В.В. Лях, А.Б. Широкова. – Минск: Современное слово, 2006. – 544 с.

2. Гусинский Э.Н., Турчанинова Ю.И. Введение в философию образования / Э.Н. Гусинский, Ю.И. Тур-

чанинова. – М.: Логос, 2003. – 248 с.

3. Масюкова Н.А. Культура личности субъекта научно-исследовательской деятельности / Н.А. Масюкова // Педагогика. – № 1. – 2008. – С. 48-56.

Подано до редакції 11.03.13

УДК 159.923.38

І. Г. Головська, Є. С. Голова

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ ХАРИЗМАТИЧНОСТІ У СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

У статті проаналізовані деякі аспекти впливу харизми на формування професійно-психологічної спрямованості майбутнього психолога, розкриті основні ознаки та якості харизми і її взаємозв'язок із саморегуляцією. Визначення харизми і емоційної стійкості як однієї з професійних вимог для спеціаліста, робота якого пов'язана з впливом на інших людей.

Ключові слова: харизма, харизматичний лідер, емоційна саморегуляція, емоційність, емоційна стійкість.

Дослідження стійких, індивідуально-типових особливостей емоційності та харизматичності в структурі професійних властивостей особистості – один з найменш розроблених напрямів загальної та диференційної психології.

Необхідність розробки даної проблеми пов'язана з вирішенням ряду практичних і власне наукових завдань. Соціально-економічні зміни, які відбуваються сьогодні в суспільстві, поява нових професій, які ще не мають традицій і не зайняли гідне місце в професійній структурі суспільства, підвищує невизначеність вимог, які пред'являються особистості.

В останні роки у вітчизняній практичній психології управління психологи і ділові люди часто говорять про харизму як про важливий фактор професійної успішності працівника.

З огляду на актуальність та значущість даної проблеми метою цієї роботи є визначення зв'язку харизматичності майбутніх психологів з їх емоційною саморегуляцією.

Харизма – (від грецького *charisma* – милість божа, благодать, подарунок) виключна обдарованість когось чимось, що дана від бога; наділення від народження людини якимись цінними, позитивними якостями [9, 44].

Обмірковування проблеми харизми має три основні етапи:

1) визнання необхідності наявності харизми в політичних та релігійних лідерів (Олександр Сосланд, Радислав Гандапас, Ніколаус Б. Енкельман, Макс Вебер);

2) виділення фактору харизматичності як однієї з умов ефективного управління персоналом (А. В. Бабасва, А. Є Чірікова, 1996, Р. Л. Кричевський, М. М. Ріжак);

3) визначення харизми як однієї з професійних вимог для спеціаліста, робота якого пов'язана з впливом на інших людей (Б. Ніколаус, Енкельман, О. Сосланд, Г. Х. Альтаман, 1999; М. Х. Маскон, М. Альберт, М. Вебер).

Є суперечні думки про те, позитивно чи негативно харизма впливає на ефективність професійної і управлінської діяльності. Дискусійним є також питання про те, чи являється харизма вродженою якістю людини чи ж її можна цілеспрямовано і свідомо розвивати.

Питанням дослідження харизматичності займався видатний вчений Макс Вебер. Він ввів саме поняття "харизма" в науку. Іще цим питанням займалися Ніколаус Б. Енкельман "Развитие харизматических качеств", Домбровський Т. "Харизма", Пахомов С. В. розглядав релігійний погляд на харизматичність, вивчаючи харизматичність Будди та інші.

Проблемою емоційної саморегуляції займається численна кількість вчених, зокрема: О. П. Саннікова, Л. В. Чуніхіна, О. Я. Чебикін, І. Г. Павлова, Р. С. Немов, Н. Н. Обозов, Л. С. Виготський, А. Є. Ольшаннікова та інші.

Проблема емоцій та емоційності належить до найбільш складних і актуальних в сучасній психології. Це пов'язано з тим, що емоції займають особливе місце в ряді психологічних явищ і без вирішення цієї проблеми розробка загальної теорії психічного неможлива.

Емоційність – властивість людини, яка характеризує зміст, якість і динаміку її емоцій та почуттів. Саморегуляція – це процес впливу на власні фізіологічні і нервово-психологічні стани [49].

Крім того, що психологи мають бути харизматичними, вони ще повинні бути емоційно стійкими. Емоційна стійкість – інтегральна властивість психіки, яка виражається в здатності перемагати стан надлишкового емоційного збудження при виконанні складної діяльності.

Емоційність є невід'ємною частиною харизми, як і темпераменту будь-якої людини. В концепції Макса Вебера харизматом вважається будь-яка людина, яка

здатна впливати на натовп, "масу", передаючи їй великий емоційний заряд. Серед відомих історії харизматичних персонажів є Чингізхан, Наполеон, Гітлер і Муссоліні, Ленін, Ганді і Мартін Лютер Кінг.

Харизма допомагає встановити довірливі відносини між психологом і пацієнтом. Обеззброюючи відвертістю і натхненням харизматик заряджає людину своїми ідеями. При цьому основний вплив на співрозмовника відбувається шляхом мовного впливу. Харизматична людина не залежить від емоційної саморегуляції. Харизматична людина взагалі мало від чого залежить. Секрет харизматичності в тому, що людина, яка володіє нею не намагається сподобатись людям, але емоційно прив'язує до себе по якимось, іноді незбагненим, причинам. Харизма допомагає встановити довірливі відносини між психологом і пацієнтом.

У професії психологів, на відміну від інших, ступінь близькості загально-психологічних і професійних властивостей особистості найбільш висока, оскільки основним змістом діяльності є взаємодія з іншими людьми. Психологічне консультування і психотерапія належать до професій, які потребують великого емоційного навантаження, відповідальності і, які мають дуже невизначені критерії успіху. Представникам цих професій загрожує небезпека "синдрому вигорання".

Дуже важливо в процесі професійної підготовки студентів-психологів формувати емоційну стійкість, тому що саме юнацький вік найбільш сенситивний до розвитку емоційної стійкості, свідомої саморегуляції і самоконтролю.

Як вже відмічалось в даній роботі, ми виявили наступні показники харизматичності: впевненість в собі, самостійність, незалежність, моральність, енергійність, особистісна чарівність.

Не можна стверджувати, що розвинувши дані показники, можна придбати харизматичність. Але, на нашу думку, якщо в людині є зачатки її існування, то таким чином можна збільшити можливість її прояву, для підтвердження цієї гіпотези був проведений тренінг, який складається з 15 занять тривалістю 1,5 години один раз на тиждень із групою 15 осіб.

Після проведення тренінгів, спрямованих на розвиток показників харизматичності, була проведена повторна діагностика цих показників за допомогою методики багатофакторного дослідження особистості Р. Кеттелла, яка показала підвищення балів за шкалами тесту в середньому на 7%.

Дані повторного діагностування для наочності подано в таблиці 2.

Таблиця 1

Тематична схема тренінгу

№ п/п	Тема і вміст роботи	Форми	Час
1.	Знайомство. Декларація правил. Виявлення кола загальних проблем, пов'язаних із м'язовими затисками та обмеженнями тілесного простору. Знайомство із схемою тіла. Знайомство з тілесним простором та перші спроби взаємодії. Дослідження яскравості уявлень, визначення ріння психомоторної активності.	Бесіди, (пробні запитання). Саморанжування яскравості-чіткості уявлень за опитувальником Д. Маркса, тест на визначення психомоторних здібностей, вправи на ознайомлення із власним тілом.	2 год.
2.	Тілесний простір та його роль у житті людини. Енергетичний потенціал людини, енергія тілесного простору. Культура рухів та культура взаємодії: і оточуючими. Тілесний "діалог". Ритм, темп діяльності. Індивідуальний темпоритм та регулятивне значення ритму. В процесі адаптації.	Вимірювання енергопотенціалу. Робота в парах у процесі тілесної взаємодії. Рефлексія, Бесіда, самоспостереження. Повідомлення нової інформації. Ритмічні вправи в мікроруках. Тренінг-тест.	4 год.
3.	Невербальні способи поведінки, перетинання та взаємодія з невербальними способами спілкування. Свобода та залежність особистості в тілесному просторі. Об'єктивні та суб'єктивні фактори взаємодії. Культура психолога в залежності від його психомоторної активності. Дослідження динаміки образу тіла.	Бесіди, експресивно динамічні виріши. Тест-опитувальник на сприйняття образу тіла. Кореологія. Рефлексія вправ.	3 год.
4.	Оптимізація психомоторних процесів. Можливості Інноваційної стратегії гармонійного розвитку через використання мікро- та макрорухів. Білатеральна регуляція рухів.	Психомоторні компоненти навчання. Вправи на розвиток макро- і мікрорухів. Вербалізація рухів, ритмічне читання тексту, малювання. Рефлексія, самозвіти.	2 год.
5.	Підведення підсумків. Оцінка своєї участі в тренінгу.	Рефлексія. Вільна рухова та ритмічна діяльність: кореологія, танці-караоке.	1 год.

Таблиця 2

№ п/п	Показники харизматичності					
	П7(О)	П8(Q2)	П9(Е)	П10(Г)	П11(Ф)	П12
1.	7	8	6	8	4	7
2.	7	6	6	9	8	8
3.	4	4	8	9	7	7
4.	8	6	5	7	5	8
5.	4	8	6	7	3	7
6.	5	7	5	10	6	7
7.	6	6	4	8	5	7
8.	4	7	8	10	9	8
9.	8	5	5	9	7	8
10.	6	5	4	9	9	8
11.	7	7	7	9	5	7
12.	6	3	5	6	8	8
13.	5	7	7	6	9	8
14.	7	4	9	6	3	7
15.	7	8	6	10	6	7
16.	5	4	9	5	7	6
17.	5	5	4	8	4	9
18.	3	9	8	10	7	7
19.	3	6	5	7	6	8
20.	6	5	6	11	5	8
21.	4	5	5	8	7	8
22.	6	9	9	7	2	8
23.	5	8	7	10	4	6

Ми вважаємо, що емоційну саморегуляцію можна розглядати як високу, якщо виконана така умова:

П1(емоційна стійкість / нестійкість) – має низькі бали за шкалою "ХІ";

П2(самоконтроль) – має високі бали по шкалі "Q3";

П3(впевненість / невпевненість в собі) – має низькі бали за шкалою "О";

П4(тривожність) – має низькі бали за шкалою "О";

П5(емоційна чуттєвість) – має високі бали за шкалою "Г";

П6(стійкість до дій стрес-факторів) – має високі бали за шкалою "VІ".

Головною умовою необхідною для прояву харизматичності, ми вважаємо наявність наступного комплексу показників на визначених нижче рівнях:

П7(впевненість в собі) – низькі бали за шкалою "О";

П8(самостійність) – високі бали за шкалою "Q2";

П9(незалежність) – високі бали за шкалою "Е";

П10(моральність) – високі бали за шкалою "Г";

П11(енергійність) – високі бали за шкалою "Ф";

П12(особистісна чарівність) – високі бали оцінювання.

Для дослідження П1(ХІ) та П6(VІ) використана методика досліджування особистості за допомогою Фрайбурського особистісного опитувальника (FPI) (модифікована форма В) [34]. Показники П2 (Q3), П3; 7 (О), П4 (О), П5 (І), П8 (Q2), П9 (Е), П10 (Г), П11 (Ф) досліджувалися за допомогою методики багатфакторного дослідження особистості Р. Кеттела (№ 105) (16PF – опитувальник) скорочений варіант – С [33]. Щоб дослідити П12 (особистісна чарівність) ми ство-

рили анкету де студенти повинні були дати характеристику чарівності, та оцінити себе та своїх одногрупників за 10-ти бальною шкалою.

Ось як розподілилися показники за рівнями для кожного досліджуваного після проведення розвиваючих програм.

Таким чином, наше дослідження на даній виборці не встановило вплив емоційної саморегуляції на особистісну харизматичність. Нами не виявлена кореляція показників емоційної саморегуляції з показниками харизматичності. Отже, можна зробити висновок, що неважливим є високий рівень емоційної саморегуляції для прояву харизматичності особистості.

Тому, на нашу думку, щоб підвищити можливість проявлення харизматичності, потрібно розвивати саме її показники: впевненість в собі, самостійність, незалежність, моральність, енергійність, особистісну чарівність.

Виходячи з отриманих даних, можна зробити висновок, що високий рівень емоційної саморегуляції прямо не пов'язаний з проявленням харизматичності. Вони можуть існувати самостійно, окремо одна від одної. В одній людині може бути присутня і висока емоційна саморегуляція і харизматичність разом, взаємодоповнюючи одна одну, але також може бути присутня лише одна з них: висока емоційна саморегуляція при відсутності харизматичності і харизматичність з низькою або середньою емоційною саморегуляцією, що підтверджується прикладами з історії життя харизматичних особистостей з низьким рівнем емоційної саморегуляції (Гітлер, Жириновський, Ви-

соцький та інші). Також дуже ймовірним є одночасне знаходження емоційної саморегуляції та харизматичності на середньому рівні, що зустрічається найчастіше, як і показує наше дослідження. Зрозуміло – ніхто не здатен з повною чіткістю визначити та діагностувати феномен харизми. Ми не маємо інструменту, який дозволив би надійно виміряти явище, яке спо-

стерігається, або встановити вичерпно ясно ті механізми, які лежать в основі харизматичного впливу і його рецепції. Проте розмови на цю тему, безумовно, наближають нас до розуміння проблем, які лежать в основі впливу психотерапевта на пацієнта, а окрім того, розумінню проблем взаємодій всередині психотерапевтичного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аминов Н. А. Социально-психологические предпосылки специальных возможностей школьных психологов / Аминов Н. А., Молоканов М. В. // Вопросы психологии, 1992. – № 1. – С. 74 – 83.

2. Блейк Р. Р., Мутон Дж. С. Научные методы управления / Блейк Р. Р., Мутон Дж. С. – Киев, 1990.

3. Бобнева М.И. Социальные нормы и регуляция поведения / М.И. Бобнева. – М.: Наука, 1998. – 286 с.

4. Выготский Л. С. Избранные психологические ис-

следования / Л. С. Выготский. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1956. – 519 с.

5. Моросанова В. И. Индивидуальный стиль саморегуляции: феномен, структура и функции в произвольной активности человека / В. И. Моросанова. – М., 2001.

6. Санникова О. П. Системный анализ эмоциональности / О. П. Санникова // Наука і освіта. – 1997. – № 4. – С. 63 – 67.

Подано до редакції 15.03.13